

Nr 30.

Ankom till riksdagens kansli den 10 april 1929 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående lagstiftning rörande vanhävd å jordbruk.

Andra lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 107 i första kammaren av herr *Möller* och nr 181 i andra kammaren av herr *Hansson* i Stockholm.

I motionerna, vilka äro likalydande, har hemställts, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte skyndsamt låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till lag rörande vanhävd å jordbruk.

Beträffande de skäl, som åberopats till stöd för berörda hemställan, får utskottet hänvisa till motionerna.

Frågan om vanhävdslagstiftning har vid åtskilliga tillfällen förelegat inför riksdagen.

Historik.

I sitt år 1904 avgivna betänkande föreslog norrlandskommittén vissa bestämmelser till förekommande av vanhävd å jordbruk i Norrland och Dalarna.

Norrlands-
kommittén.

Kommittén tog i sitt förslag sikte endast på den vanvård, vilken syntes innebära ett medvetet åsidosättande av jordbruket på grund av att jordägaren icke hade någon lust att vara jordbrukare utan fått sina intressen riktade åt annat håll. Vanhävdslagen föreslogs därför att gälla endast *jord, tillhörig bolag, förening för ekonomisk verksamhet eller enskild person, som ej å fastigheten hade sitt bo och hemvist samt uppenbarligen besatte den huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen*. Hos några andra än dylika jordägare syntes nämligen ifrågavarande medvetna åsidosättande av jordbruket icke kunna tänkas förekomma. En vanlig enskild jordägare måste nämligen i regel för att kunna tillgodose sina egna omedelbara behov av jordbrukets naturprodukter ägna detta större omsorg.

Tre reservanter, herrar Claëson, Kempe och Lindman, ville däremot ålägga alla klasser av jordägare, således jämväl bönderna, att hålla odlad jord vid makt. Skadan för det allmänna, framhölls det i reservationen, bleve lika stor om vanhävdande av jord förekom på det ena eller det andra hemmanet. Det komme vidare att väcka rättmätig harm, att lagen ej gällde mot en jordägare, som gjorde sig skyldig till uppenbar vanhävd, lika väl som mot hans granne, vilken senare endast i lika eller kanske i mindre grad gjorde sig skyldig till samma fel.

Riksdagen
1907.

I proposition till 1907 års riksdag föreslogs, att lagen skulle gälla *all i enskild ägo varande jord*. Som motivering till denna utvidgning av lagens tillämplighetsområde anfördes i propositionen, att det visserligen måste medgivas, att det endast varit å bolags och skogsspekulanter jord, som de missförhållanden, vilka påkallade lagstiftningens ingripande, i någon betänkligare grad framträtt. Men då lagen grundade sitt berättigande på den skada för det allmänna, som förorsakades av en svårare vanhävd, samt denna skada vore lika stor, i vems hand det vanhävdade hemmanet än befunne sig, syntes följdriktigheten kräva att, såsom reservanter inom norrlandskommittén samt jämväl vissa befallningshavande påyrkat, lagen utsträcktes att gälla all i enskild ägo varande jord. Ett dylikt principiellt beriktigande torde, framhölls det vidare, kunna göras utan att lagen därigenom i sin praktiska tillämpning fick någon väsentligt ändrad betydelse. Det syntes nämligen vara ringa anledning att befara, att andra än trävaruindustriens idkare kunde finna det med sin förmån förenligt att försumma jordbruket å sin jord till den grad, att vanhävd komme att föreligga i den utsträckning den föreslagna lagen för sin tillämplighet förutsatte. Från lagens tillämpning skulle dock undantagas jordägare, som på grund av fattigdom eller annan giltig orsak var urståndsatt att avhjälpa vanhävden.

Lagutskottet förklarade sig icke kunna i oförändrat skick godkänna propositionen utan framlade i stället i sitt utlåtande i ärendet ett förslag, som i huvudsak överensstämde med norrlandskommitténs. Kamrarna stannade i olika beslut, i följd varav frågan föll.

Riksdagen
1908.

Vid följande års riksdag återkom frågan i form av motioner. Kamrarna stannade emellertid även då i olika beslut, i följd varav frågan ånyo förföll.

Riksdagen
1909.

Vid riksdagen 1909 framlade Kungl. Maj:t ett nytt förslag till vanhävds- lag, vilket i rätt väsentlig mån avvek från 1907 års proposition. Lagen skulle endast vara tillämplig å bolag, ekonomiska föreningar och skogsspekulanter tillhöriga fastigheter, som icke voro utarrenderade enligt den norrländska arrendelagen.

Lagutskottet tillstyrkte Kungl. Maj:ts förslag så gott som oförändrat. I avgiven reservation påyrkades en sådan formulering av lagen, att då fastighet utarrenderats enligt den norrländska arrendelagen, uppsikt skulle hållas över huru jordägaren fullgjorde sin byggnadsskyldighet.

Vid behandlingen i kamrarna stannade dessa i olika beslut. Ett av lagutskottet uppgjort sammanjämningsförslag, innefattande reservantens förslag, antogs emellertid av båda kamrarna, varefter den 25 juni 1909 utfärdades lag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne.

Riksdagen
1917.

I anledning av motion vid 1917 års riksdag om utsträckt vanhävds- lagstiftning uttalade lagutskottet vissa betänkligheter mot en vanhävds- lagstiftning mot sådana grupper av jordbruk, som förnämligast ägdes av yrkes- jordbrukare.

Utskottet anförde:

Det förefaller utskottet redan principiellt möta stora betänkligheter att stifta en vanhävdslag för alla dylika jordbruk. Jordbrukaren liksom andra yrkesidkare får väl i allmänhet antagas av eget intresse sköta sitt yrke efter bästa förmåga. Yrkesskicklighetens höjande bör här vinnas på upplysningens väg och genom understöd. Visserligen kan sägas, att ett tillfyllestgörande bruk av landets odlade jord är så viktigt för landet och dess invånare, att här dock måste särskild hänsyn göras gällande. Men utskottet tror ej, att i dessa fall vanhävd förekommer i så stor utsträckning, att någon tvingande nödvändighet föreligger att, såsom i gamla dagar i viss mån gällde, åtminstone i lagen sätta jordbrukarna till yrket under uppsikt i deras sätt att hävda jord och byggnader. Säkerligen skulle också en sådan lagstiftning icke utan fog möta ett allmänt och förbittrat motstånd från bondeklassen och övriga jordbrukare.

Frågan förföll genom olika beslut hos kamrarna.

Sedan Kungl. Maj:t under år 1918 förordnat häradshövdingen N. Wihlborg och överlantmätaren O. Nilsson att såsom sakkunniga inom justitiedepartementet biträda vid en allsidig utredning rörande verkningarna av den norrländska vanhävdslagen, framlade de sakkunniga den 10 november 1921 den begärda utredningen.

*Undersökning
ang. verk-
ningarna av
den norr-
ländska
vanhävds-
lagen.*

Herrar Wihlborg och Nilsson hava i sin utredning omnämnt, att, ehuru undersökningen ej direkt inriktats på berörda spörsmål, från åtskilliga håll framkommit uttalanden av innehåll, att det principiellt riktiga vore, att uppsiktslagen gällde all jordbruksjord, oberoende av vem som vore ägare till jorden. Sådana uttalanden hade gjorts ej blott av representanter för bolag — vilket vore helt naturligt — utan även av andra personer såsom arrendatorer, ledamöter av jordbrukskommissionerna och bönder, med vilka de sakkunniga under sina resor sammanträffat. Även i en del av svaren från ortsmyndigheterna å vissa av de till dem utställda frågor hade samma uppfattning kommit till uttryck. Sålunda yttrade hushållningssällskapets förvaltningsutskott i ett av de norrländska länen, att uppsiktslagen i sin nuvarande form vore att betrakta såsom en klasslag och att densamma av denna anledning på många håll ansåges förhatlig, varjämte framhölles, att för produktionen all jord hade samma betydelse, vadan den ock från det allmännas sida borde behandlas lika, oavsett i vems hand den befunde sig. Ytterligare två förvaltningsutskott yttrade sig i samma riktning, därvid dock det ena utskottet gjorde den reservation, att därest uppsiktslagen skulle utsträckas till enskild jord i allmänhet, lagens bestämmelser borde gälla även för mellersta och södra Sverige. — Wihlborg och Nilsson hava emellertid ansett berörda fråga icke vara hänskjuten till deras bedömande.

Beträffande Wihlborgs och Nilssons uppfattning om vilka jordägare böra träffas av vanhävdslagen må här hänvisas till vad därom anförts vid behandlingen av frågan om arrendelagstiftningens omfattning.

I sitt den 28 februari 1923 avgivna betänkande, del VI, framlade jordkommissionen ett utkast till lag om förekommande av vanhävd av jordbruk, vilken lag var avsedd att gälla hela landet. I motiveringen till denna lag anförde kommissionen bl. a. följande.

Jordkommissionen.

I fråga om den omfattning, som bör givas en för hela riket gällande vanhävdslagstiftning, skulle måhända tvekan kunna råda därom, huruvida densamma icke lämpligen borde i likhet med den norrländska uppsiktslagen inskränkas till den jord, vars ägare komme att drabbas av den sociala arrendelagstiftningen och friköpningslagstiftningen. Till stöd för en dylik begränsning av lagstiftningen kan anföras dels att vanhävdslagens karaktär av komplement till de sociala arrende- och friköpningslagarna uppenbarligen icke kräver en vidsträcktare omfattning av densamma dels ock att därmed skulle de fall av vanhävd, som hitintills varit talrikast och mest svårartade, komma att träffas av lagen. Det kan emellertid icke förbises, att lagen grundar sitt berättigande på den skada för det allmänna, som vanhävd av jordbruk medför, samt att denna skada är lika stor, i vilkens hand än den vanhävdade fastigheten befinner sig. Följdriktigheten torde sålunda enligt kommissionens förmenande kräva, att lagen gives den omfattning, att den kommer att avse vanhävd av *all i enskild ägo varande jord*.

Det torde vidare icke kunna fråsnes, att med en sådan begränsning av vanhävdslagstiftningen, som ovan omförmälts, fall kunna inträffa, vilka för den allmänna rättskänslan skulle te sig synnerligen kränkande. Tänkbart är nämligen, att en jordägare, vilken lagen enligt nämnda begränsning ej skulle avse, gör sig skyldig till synnerligen svårartad vanvävd av sitt jordbruk. Det kunde då ej annat än väcka rättmätig harm, att ingripande från det allmännas sida ej kunde ske mot honom likaväl som mot hans granne, vilken kanske i mindre grad låtit vanhävd komma sig till last.

Av det under 1921 avgivna betänkandet angående den norrländska vanhävdslagstiftningens verkningar framgår också, att till utredning från åtskilliga håll inom orterna framkommit uttalanden av innehåll, att uppsiktslagen borde gälla all jordbruksjord, oberoende av vem som vore ägare till jorden.

Därest någon begränsning i fråga om vanhävdslagstiftningens giltighet beträffande en enskild ägo varande jord ej göres, komma vidare att undanröjas de svårigheter, som enligt förutnämnda betänkande gjort sig gällande vid den norrländska uppsiktslagens tillämpning. På grund av det för denna lags tillämplighet uppställda villkoret, att fastigheten skall av ägaren besittas huvudsakligen för skogsavkastningens tillgodogörande, har i åtskilliga fall, då det varit uppenbart, att vanhävd förelegat, antingen jordbrukskommissionen funnit sig förhindrad att ingripa, enär ägaren icke ansetts besitta fastigheten för skogsavkastningens skull, eller också, sedan talan om vanhävdens avhjälpande blivit vid domstol anhängiggjord, domstolen av enahanda skäl ogillat denna talan. Det har sålunda ansetts, att ingripande av jordbrukskommissionen icke kunde äga rum, då fastighetens skog redan varit totalavverkad eller då vid förvärvet av fastigheten avverkningsrätten till skogen varit genom in-tecknat kontrakt upplåten till annan än den nye ägaren. I allmänhet synes uppfattningen vara den, att uppsiktslagen icke är tillämplig mot enskilda fastighetsägare, utan att deras avsikt att tillgodogöra sig skogsavkastningen blivit på något sätt i handling manifesterad. Genom denna tolkning av lagen hade de mest flagranta vanhävdsfall undandragits åtgärd från jordbrukskommissionernas sida. Det har genom den verkställda undersökningen konstaterats, att just i fall, då skogen till en fastighet totalavverkats och således varit utsatt för vanvård, ofta upprörande vanhävd även av fastighetens jordbruk förelegat. Det är tydligt, att, därest ingripande mot en jordägare, som besitter en skogsfastighet, skall få äga rum först sedan han börjat verkställa skogsavverkning, vanhävden kan hava tagit

en sådan omfattning, att dess avhjälpande är betydligt försvårat eller måhända rent av omöjliggjort.

I ovannämnda betänkande angående den norrländska vanhävdslagstiftningens verkningar har föreslagits den ändring av den norrländska uppsiktslagen, att den skulle komma att avse förutom jord, tillhörig bolag och ekonomiska föreningar, fastighet, vars ägare icke vore mantalsskriven därå, oavsett om han innehade fastigheten för att tillgodogöra sig dess skogstillgångar eller ej. Frånsett det från kommissionens utgångspunkt principiellt oriktiga i varje begränsning av vanhävdslagen, har kommissionen ansett stora betänkligheter möta emot en sådan lagstiftning. Den skulle nämligen lämna bolag och spekulanter en möjlighet öppen att undvika följderna av den sociala arrende- och friköpningslagen genom överlåtelse av fastigheten å en bulvan, som mantalsskreve sig därå och vilken sedan kunde utan att riskera ingripande från det allmännas sida nedlägga jordbruket.

I fråga om lagens tillämpning hava billighetsskäl krävt ett undantag. Där jordägaren på grund av medellöshet eller av annan giltig orsak är urståndsatt att avhjälpa det lägervall, varuti hans hemman, kanske av samma orsak, råkat, vore det obilligt att mot honom företaga den i lagen föreskrivna procedur, som då skulle innebära, att han vid strängt ansvar förelades att vidtaga åtgärder, som vore honom omöjligt att utföra. I enlighet med vad sålunda anförts har lagens tillämplighet modifierats.

Inom jordkommissionen anfördes reservation av herr Lindhagen, som ansåg, att under lagen borde falla enskild tillhörigt jordbruk, som på ett varaktigt sätt pläгат upplåtas på arrende; därigenom blev det även obehövt att stadga undantag för fall, då jordägaren vore medellös eller eljest urståndsatt att avhjälpa vanhävd; jordbruk skulle anses hava på ett varaktigt sätt pläгат upplåtas på arrende, då det under minst 15 år i följd brukats av annan än jordägaren.

Herr Lindhagen anförde följande.

Vanhävdslagen kommer därigenom att fylla sin första uppgift att vara ett stöd för arrendelagen och friköpningslagen. Utan en vanhävdslag kan nämligen äventyras, att jordägare kringgå arrendelagen och friköpningslagen genom att nedlägga jordbruket eller låta det på ett vanvårdande sätt skötas av någon för ändamålet anställd eller beordrad person. Detta var också ett huvudskäl för norrlandskommitténs förslag till vanhävdslag.

Emellertid har, såvitt vanhävdslagen angår, ofta ifrågasatts, att den borde äga tillämpning å alla jordbruk. Detta har ock nu föreslagits av jordkommissionen, blott med det villkoret, som sagts, att jordbruket kan lämna huvudsaklig bärgning åt en medelstor familj.

Det synes mig dock med stort fog kunna ifrågasättas, huruvida den stora mängden småbrukare, såsom de verkliga yrkesidkarna på jordbrukets område, böra underkastas en sådan lagstiftning. Det ligger i deras intresse att värda jordbruket, så att de kunna få sin bärgning. Bristande insikt eller förmåga bör avhjälpas genom upplysning och ekonomiskt stöd. Visserligen har uppsikten icke ordnats på det sättet, att en obligatorisk inspektion skall, såsom i gamla tider, äga rum genom statens tjänstemän på bondgårdarna. Ett ingripande bör äga rum allenast, i den mån anmälan om uppkommen vanhävd i ett visst fall inlupit eller annorledes blivit känt. Detta gör saken mindre äventyrlig. Frånsett emellertid denna omständighet synes mig fortfarande

som tillförne något behov eller fog icke förefinnas att anordna en särskild kontroll på de yrkesmässiga jordbrukarna i landet till skillnad från de flesta andra yrkesmän.

Det gives emellertid vissa kategorier av jordägare, som hava i sin ägo jordbruk, vilka icke pläga upplåtas på varaktigt arrende men ändock särdeles ofta råka i förfall, nämligen åtskilliga större jordbruk. Det klagas ofta över, att vissa gods skötas dåligt eller råkat i uppenbar vanhävd. Vanligen är detta fallet med sådana gods, på vilka ägaren sällan är bosatt (absentister) eller vilkas ägare försummar jordbruket på grund därav, att han har sina intressen och inkomster även från andra håll och lämnar sitt jordbruk till spillo av liknöjdhet för detsamma. Denna erfarenhet blir aktuell för lagstiftningen, då en vanhävdslag, såsom nu är fallet, ifrågasättes att utsträckas till södra och mellersta delarna av riket, där de större enskilda jordbruksdomänerna huvudsakligen förefinnas. Det är här företrädesvis själva jorden, som är utsatt för vanhävd, varemot faran plägar vara mindre överhängande för åbyggnaderna.

Möjligheter till ett ingripande för sådana fall synas mig därför i vanhävdslagen också böra inrymmas. En gränslinje bör således här uppdragas mellan gods och bondejordbruk. Vill man följa utkastet till arrendelag, bör gränsen dragas så, att under vanhävdslagen falla alla jordbruk med en areal av mera än 25 hektar odlad jord. Enligt förslaget I i kommissionens betänkande för bildande av nya jordbruk drages åter gränsen så att till gods hänföras egendommar, som äga ett taxeringsvärde av minst 125,000 kronor och på samma gång en åkerareal av mer än 75 hektar. Denna senare gräns synes mig böra åtminstone för närvarande godtagas. Inom den falla säkerligen merendels just sådana egendommar, där fara för vanhävd i stor utsträckning över vida arealer kan förekomma. Erfarenheten må sedan giva vid handen, huruvida ett vidgande av lagens tillämplighetsområde på denna punkt bör äga rum.

Yttranden
över jord-
kommissionens
förslag.

Av de myndigheter, som särskilt yttrat sig över jordkommissionens utkast till vanhävdslag, hava *länsstyrelsen i Skaraborgs län* samt *hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Gotlands län* förklarar sig icke hava något att erinra mot förslaget.

Länsstyrelserna i Södermanlands, Östergötlands, Kalmar, Blekinge, Örebro, Gävleborgs, Västernorrlands, Norrbottens och Älvsborgs län samt *hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Västmanlands och Jämtlands län* hava uttalat sig för behovet av en vanhävdslagstiftning, avseende all enskild jord.

Riksdagen
1924.

Vid 1924 års riksdag väcktes inom riksdagens båda kamrar (I:93 och II:174) motioner, vari hemställdes, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta skyndsamt utarbета och för riksdagen framlägga förslag till vanhävdslag enligt vissa angivna huvudgrunder.

I motionerna anfördes bl. a. följande.

Då en vanhävdslag har sitt berättigande däri, att genom densamma förekommes den skada, som jordens vanhävd medför, samt denna skada är lika stor, i vilkens hand jorden än befinner sig, skall erkännas, att ehuru inom jordkommissionen yppats olika åsikter om det giltighetsområde, som bör

givas en dylik lagstiftning, skäl tala för att densamma må avse all i enskild ägo befintlig jord. Om emellertid i detta avseende meningsskiljaktighet rått, så synes man i varje fall vara ense därom, att en vanhävdslag erfordras såsom ett nödvändigt komplement till en social arrendelag och en friköpningslag i fråga om de fastigheter, varå dessa lagar skulle äga tillämpning. Det kan nämligen tagas för givet, att vederbörande jordägare eljest komme att i större eller mindre utsträckning nedlägga jordbruket för att därigenom undvika de i deras föreställning säkerligen betydligt överdrivna olägenheterna, som genom samma lagar skulle förorsakas dem.

I sitt över motionerna avgivna utlåtande, nr 40, anförde andra lagutskottet bland annat följande.

Såsom komplement till en social arrendelagstiftning är enligt utskottets mening *en lagstiftning mot vanhävd att tillråda*.

Torde sålunda enighet råda om behovet av en sådan lagstiftning som den, varom nu är fråga, lära däremot meningarna lätt gå i sär, då det gäller att taga ståndpunkt till *frågan, vilken omfattning en dylik lagstiftning lämpligen bör äga*. Principiella skäl synas utskottet tala för att lagstiftningen i överensstämmelse med vad motionärerna yrkat gives tillämplighet å all i enskild ägo varande jord. Ur det allmännas synpunkt är den skada, som genom vanhävd av odlad jord uppstår, lika stor i vems hand jorden än befinner sig. Skall lagstiftningen begränsas att avse endast vissa kategorier av jordägare, möta givetvis också stora vanskligheter vid uppdragandet av gränserna. Huru dessa än fastställas, komma med all sannolikhet fall att inträffa, vilka, såsom jordkommissionen framhållit, skulle för den allmänna rättskänslan vara i hög grad kränkande. För folkuppfattningen skulle det nämligen säkerligen verka såsom en oegentlighet och orättvisa, att exempelvis av två närbelägna fastigheter, vilka båda av sina ägare vanhävdades, ingripande från det allmännas sida blott kunde ske beträffande den ena, medan till följd av lagens begränsning vanhävden å den andra finge opåtalat fortgå. Desto betänkligare skulle detta te sig, om det, såsom anledning finnes att antaga, bleve de fall, där vanhävden vore störst, vilka komme att falla utom lagens räckvidd. Erfarenheten har visat, att den grövsta vanhävden av jordbruk merendels förekommer å fastigheter, vilka förvärvats i ett eller annat spekulationssyfte. En av lagstiftningens förnämsta uppgifter måste således vara att förekomma vanhävd just å dessa, s. k. enskilda spekulanter tillhöriga hemman. Emellertid torde det knappast låta sig göra att, om man önskar en fullt effektiv lagstiftning, tillfredsställande utforma denna så, att den väl komme att avse nämnda personer, men ej samtidigt andra enskilda jordbrukare. Den av herrar Wihlborg och Nilsson verkställda undersökningen angående den norrländska uppsiktslagen har sålunda ådagalagt, att denna lag, ehuru den i stort sett synes hava haft goda verkningar, dock i nu ifrågavarande avseende visat sig vara föga effektiv. Att, såsom nämnda sakkunniga ävensom vissa reservanter inom jordkommissionen föreslagit, tillägga mantalsskrivning ensamt avgörande betydelse synes även mindre tillfredsställande. Väl är det sant, att för närvarande en enskild spekulant endast mera sällan låter mantalsskriva sig på den fastighet, han vill utnyttja, men det torde dock ej böra förbises, att därest en mot spekulanterna riktad lagstiftning gives tillämplighet allenast å fastigheter, därå ägaren icke är mantalsskriven, dessa skola i större omfattning än nu låta mantalsskriva sig på de av dem i spekulationssyfte förvärvade fastigheterna, för vilket förfarande hinder merendels ej skulle möta.

Önskar man i vanhävdslagstiftningen vinna ett effektivt skydd mot den skada, som tillfogas det allmänna genom spekulanternas ödeläggande av jordbruk, gives sålunda enligt utskottets mening näppeligen någon annan möjlighet än att denna lagstiftning göres tillämplig å vanhävd av all enskild jord. Flertalet av de myndigheter, vilka yttrat sig i denna fråga, hava, såsom av det föregående framgår, också obetingat uttalat sig för, att, därest en vanhävdslagstiftning komme till stånd, denna borde erhålla en dylik omfattning. Då lagstiftningen givetvis icke bör hava till uppgift att kontrollerande ingripa i de enskildas skötsel av deras jordbruk i andra fall, än där dettas existens är genom vanhävden uppenbarligen hotad, torde det ej vara att befara, att lagstiftningen genom en sådan utvidgning i sin praktiska tillämpning skulle få någon väsentligt ändrad betydelse jämfört med om den i likhet med den norrländska uppsiktslagen endast avsåge bolag och spekulanter. Det synes nämligen vara ringa anledning befara, att andra jordägare än de, vilkas intressen icke omedelbarligen äro riktade å jordbrukets avkastning, kunna finna det med sin fördel förenligt att försumma detta till den grad, att vanhävd komme att föreligga i den utsträckning, som den ifrågasatta lagen för sin tillämplighet skulle förutsätta.

Om än sålunda vägende skäl synas tala för en lagstiftning av den omfattning, som i motionerna påyrkats, vill utskottet dock ingalunda förneka, att möjligen praktiska hänsyn kunna föranleda därtill, att densamma icke erhåller större räckvidd än den förordade sociala arrendelagstiftningen. För en sådan begränsning talar ock, att lagstiftaren redan i fråga om de nordligare delarna av landet gått in därför, samt att denna lagstiftning, såsom nämnts, i stort sett visat sig fylla sin viktiga uppgift.

Erhåller den nu ifrågasatta lagstiftningen tillämpning å all enskild jord, synes utskottet nödigt att, såsom ock av jordkommissionen föreslagits, undantag göres för sådana fall, där jordägaren på grund av fattigdom eller annan giltig orsak är urståndsatt att avhjälpa förefintlig vanhävd å sin jord.

Vid utskottets utlåtande var fogad en reservation beträffande utskottets motivering av herr Linder m. fl. I reservationen anfördes bl. a. följande.

Olika meningar hava yppats om vanhävdslagen bör gälla alla jordbruk eller, på sätt norrlandslagen stadgar, allenast bolags och enskilda spekulanters jordbruk eller med andra ord sådana fastigheter, vilkas ägare ej hava intresse av jordbruket samt därför också permanent utarrendera detsamma. I motionerna har denna fråga lämnats öppen.

Villigt skall erkännas, att åtskilliga skäl kunna anföras för bägge ståndpunkterna. För vår del finna vi emellertid övervägande grunder tala för, att lagstiftningen även i fortsättningen bör inskränka sig, åtminstone tillsviare, till att ställa sig på norrlandslagens ståndpunkt. Det är av alla jordundersökningar konstaterat att vanhävd företrädesvis äger rum på gårdar tillhöriga bolag och enskilda spekulanter. Detta är en naturlig följd av jordägarens bristande intresse för jordbruket i förening med arrendatorns fattigdom, hans liknöjdhet i att nedlägga ett för honom fruktlöst arbete på annans jord och även arrendators förhinder i en myckenhet fall att ägna tillräckligt arbete åt jorden i följd av hans utskiekande av jordägaren till annat sysslande. Lagen fyller med förenämnda begränsning på samma gång sin uppgift att vara ett nödvändigt komplement till den sociala arrendelagen, för upprätthållande av dennas effektivitet. Det kan ock allvarligt ifrågasättas, huruvida något större behov eller fog förefinnes att anordna en särskild kontroll också på de yrkesmässiga jordbrukarna till skillnad

från de flesta andra yrkesmän. Det ligger i den stora mängden bönders, de verkliga yrkesidkarnas på jordbrukets område, intresse att vårda jordbruket, så att de kunna få sin bärgning. Bristande insikt eller förmåga bör avhjälpas genom upplysning och ekonomiskt stöd.

På utskottets hemställan avlät riksdagen en skrivelse till Kungl. Maj:t, däri riksdagen hemställde, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till lag rörande vanhävd å jordbruk.

I anledning av 1924 års riksdagsbeslut tillkallade Kungl. Maj:t under samma år fyra sakkunniga (de s. k. jordsakkunniga). Den 3 september 1926 avlämnade dessa betänkande, innehållande förslag till vanhävdslagstiftning. Beträffande lagstiftningens omfattning med hänsyn till skilda grupper av jordägare anförde de sakkunniga.

*Jordsak-
kunniga.*

Då det nu ifrågasättes att utsträcka den speciella arrendslagstiftningen att omfatta hela landet, torde det ej vara anledning att frångå den gällande grundsatsen, att en vanhävdslag endast skall utgöra ett komplement till den speciella arrendslagstiftningen. Härmed är också omfattningen av vanhävdslagstiftningen given med hänsyn såväl till skilda grupper av jordägare som ock till vederbörande jordbruks storlek. Allenast beträffande sådan jord, som, därest den varit utarrenderad, skolat, om ej undantag därifrån medgivits, vara underkastad de av de jordsakkunniga föreslagna särskilda bestämmelser om vissa jordbruksarrenden under bolag, ekonomiska föreningar samt enskilda industriidkare och trävaruhandlare, synes vanhävdslagen böra vara tillämplig. De föreslagna särskilda bestämmelserna om jordbruksarrenden under fideikommiss och om vissa andra stadigvarande jordbruksarrenden torde ej vara av den beskaffenhet, att de såsom komplement tarva särskilda vanhävdbestämmelser. Vanhävdslagen skall sålunda gälla jord, tillhörig bolag eller ekonomiska föreningar eller ock enskilda personer, som driva industriell rörelse eller yrkesmässig handel med skogsprodukter. Från lagens tillämplighet böra undantagas aktiebolag och föreningar, som erhållit lån från statens egnahemslånefond eller jordförmedlingsfond, samt enskilda spekulanter, som uppenbarligen besitta fastigheten för annat ändamål än att i sin rörelse utnyttja till densamma hörande skog, torvmosse, stenbrott eller annan dylik naturtillgång. Lagen skall vidare, i likhet med vad som föreslagits i den särskilda arrendslagstiftningen, avse sådana brukningsdelar, som omfatta odlad jord till en vidd av minst två och högst tjugufem hektar. Det avgörande blir således ej om en hel kameral eller lantmäteriteknisk fastighet innehåller odlad jord till nu angiven areal utan huruvida viss brukningsdel av en dylik fastighet omfattar sådan areal. Med denna avfattning kommer lagen även att omfatta torp och därmed jämförliga lägenheter, såvitt de innehålla odlad jord till nu angiven omfattning.

Över jordsakkunnigas förslag i fråga om vanhävdslagstiftningen hava yttranden avgivits av länsstyrelserna, domänstyrelsen och lantbruksstyrelsen, jordbrukskommissionerna, hushållningssällskapens förvaltningsutskott utom i Uppsala och Gotlands län, Sveriges allmänna lantbrukssällskap och Sveriges skogsägarförbund. I en till Kungl. Maj:t ställd, den 1 oktober 1926 dag-

*Yttranden
över jordsak-
kunnigas
förslag.*

tecknad skrift har herr Lindhagen framställt vissa erinringar beträffande jordsakkunnigas förslag samt hemställt, att vad sålunda anförts måtte vinna beaktande vid utarbetande av proposition i ämnet.

Länsstyrelserna i Östergötlands, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Malmöhus, Hallands, Kopparbergs, Gävleborgs och Västernorrlands län, domänstyrelsen, jordbrukskommissionerna i Jämtlands och Västerbottens län samt hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Kronobergs län hava anslutit sig till förslaget ståndpunkt beträffande lagstiftningens omfattning med hänsyn till skilda grupper av jordägare.

Uttalanden att lagen skulle avse alla *enskilda* jordägare hava framförts av *länsstyrelserna i Södermanlands och Västmanlands län, jordbrukskommissionen i Västernorrlands län samt hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Södermanlands, Kalmar läns norra del och Västmanlands län.*

Sålunda yttrade länsstyrelsen i Västmanlands län: De skäl, som anförts till stöd för omnämnda ståndpunkt, synas så mycket mera vägande som den nya vanhävdslagen därigenom skulle komma att befria från ett eljest ofrånkomligt särdrag av att vara en slags »klasslag», av att vara tillkommen för att hålla efter vissa särskilda grupper av jordbrukare, mot vilkas sätt att hävda jorden, jämfört med andra lantmäns, i stort sett intet berättigat klander synes kunna framställas åtminstone beträffande rikets mellersta och sydligare delar.

Länsstyrelsen i Stockholms län anförde: En huvudgrupp av den föreslagna arrendelagens strängare »särskilda bestämmelser» gäller även jordbruksarrenden under fideikommiss och vissa andra »stadigvarande jordbruksarrenden». De sakkunniga hava icke angivit några skäl för sitt uttalande, att för sådan jord icke skulle tarvas några vanhävdsbestämmelser. Det torde fastmera icke saknas anledning att åtminstone beträffande fideikommiss i vissa fall förmoda motsatsen. Här är en av de punkter, där man saknar verklig utredning i betänkandet, och där en dylik utredning eventuellt kunde tänkas föranleda någon variation av de föreslagna vanhävdsbestämmelserna för olika kategorier av jord.

Länsstyrelsen i Kronobergs län framhöll, att det av principiella skäl ej borde vara uteslutet att i alldeles uppenbart fall av vanhävd å enskilds fastighet genom ingripande från samhällets sida åvägabringa rättelse.

Länsstyrelsen och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Värmlands län uttalade, att den gällande lagens bestämmelse i förevarande hänseende borde tillerkännas företräde.

Länsstyrelsen i Västmanlands län och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Örebro län gjorde gällande, att för lagens tillämplighet borde fordras, att det förefunnes ett visst sammanhang mellan det av en enskild person bedrivna jordbruket och den av honom idkade rörelsen.

Länsstyrelsen och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Jämtlands län, vilka i huvudsak ansluta sig till förslaget ståndpunkt, framhöll, att det förekommit, att enskilda personer förvärvat jordbruksfastighet t. ex. för jaktens skull eller såsom kapitalplacering för framtida spekulation, och att det understundom visat sig behöfligt, att sådana fastigheter bleve föremål för uppsikt. Lagen borde därför omfatta fastighet, tillhörande enskild person, vilken driver industriell rörelse eller yrkesmässig handel med skogsprodukter eller eljest förvärvat jorden för annat ändamål än idkande av jordbruk. Ett sådant tillägg torde icke föranleda ökad svårighet att urskilja, vilka fastigheter skulle vara underkastade lagens tillämplighet.

Länsstyrelsen och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Västerbottens län uttalade, att lagen borde äga tillämpning å jord, som av enskild person förvärvats i spekulationssyfte. Nämnda förvaltningsutskott yttrar: Utskottet finner det betänkligt att från lagens tillämpning undandrages den jordbruksjord, som i enskilda spekulanter's händer ofta bli föremål för omfattande vanhävd såväl vad gäller jord som byggnader. Sådan vanhävd förefaller också mest upprörande, då knappast någon förmildrande omständighet här torde kunna andragas. Tvärtom måste dylika enskilda jordförvärv i spekulationssyfte betraktas såsom icke önskvärda, då de ej hava annat ändamål än att lämna spekulanten profit, om möjligt utan att han skall behöva fullgöra någon skyldighet åt det allmänna eller landets näringsliv. Det synes så mycket mindre föreliggande anledning att skona vederbörande från att tvångsvis fullgöra rimliga skyldigheter, som man beträffande vanhävdslagen i allmänhet med all rätt utgår ifrån att det allmännas intresse bör gå före den enskildes. Med den formulering, som givits lagförslagets § 1, kommer detsamma enligt förvaltningsutskottets mening att i tillämpningen leda till för den allmänna rättsuppfattningen kränkande konsekvenser, varför utskottet anser en omarbetning nödvändig i så måtto, att jord i enskilda spekulanter's händer, dessa må nu vara jordbrukare eller andra, som spekulera i t. ex. s. k. styckningsegendomar eller andra fastigheter, må falla under lagens tillämpning.

Även herr *Lindhagen* fann inskränkningen till enskild skogsspekulant vara en synnerligen äventyrlig beskärning av norrlandslagstiftningen.

Vid 1927 års riksdag framlades genom proposition, nr 191, förslag till lag angående uppsikt å vissa jordbruk. Detta lagförslag var i huvudsak byggt på jordsakkunnigas förslag i ämnet.

Riksdagen
1927.

I motioner framfördes förslag till utsträckt omfattning av lagen.

Sålunda hemställdes i de likalydande motionerna I:290 av herr *Sandén* m. fl. och II:398 av herr *Johansson* i Uppmälby m. fl., att riksdagen måtte besluta sådan ändring i propositionen, att lagen komme att gälla även för de arrendejordbruk under fideikommiss, som omförmäldes i 54 § i det för riksdagen framlagda förslaget till ändring i nyttjanderättslagen, ävensom för vissa andra jordbruk, som omförmäldes i 56 § i samma lagförslag, med den arealbegränsning, som för sådana arrendejordbruk kunde komma att bli fastställd.

I en av herr *Lindhagen* m. fl. väckt motion I:315 yrkades, att riksdagen ville besluta sådant tillägg till ovannämnda lag eller, om detta icke bifölles, åtminstone till norrlandslagen, att lagen komme att gälla även jordbruksärenden under fideikommiss och vissa andra jordbruksärenden, om vilka stadgades i 54—56 §§ av förslaget till social arrendelagstiftning.

Slutligen hemställdes i en av herr *Lindhagen* väckt motion I:316, att riksdagen ville besluta, att uppsiktslagen utsträcktes att omfatta sådana gods, som ägde ett taxeringsvärde av minst 125,000 kronor och på samma gång en åkerareal av mer än 75 hektar.

I sitt i ärendet avgivna utlåtande anförde sammansatta andra lag- och jordbruksutskottet beträffande ovannämnda motioner följande.

Jordsakkunniga hava funnit de föreslagna särskilda bestämmelserna om jordbruksarrenden under fideikommiss och om vissa andra stadigvarande jordbruksarrenden ej vara av den beskaffenhet, att de såsom komplement tarva särskilda vanhävsbestämmelser. Denna uppfattning har departementschefen delat. Utskottet vill giva sin anslutning härtill och kan således icke biträda den i motionerna framförda åsikten, att uppsiktslagen borde erhålla tillämpning på även dylika jordbruk. Utskottet har för övrigt i sitt förutnämnda utlåtande nr 1 hemställt, att de av Kungl. Maj:t föreslagna särskilda bestämmelserna rörande den senare kategorien av arrenden icke skola godtagas av riksdagen.

I fråga om herr Lindhagens yrkande i motionen I:316 vill utskottet erinra, att samma yrkande framställdes av herr Lindhagen i hans reservation till jordkommissionens betänkande i ämnet. Då utskottet anser, att uppsiktslagen helt bör ansluta sig till arrendelagens särskilda bestämmelser rörande arrenden under bolag och övriga med dem i förevarande hänseende jämställda rättssubjekt, följer härav, att utskottet ej heller kan biträda herr Lindhagens sist omnämnda yrkande.

Under åberopande härav hemställde utskottet, att motionerna icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utskottets betänkande var fogad en reservation av herr Linder m. fl. Reservanternas däri framställda yrkande innebar, att lagen skulle vara tillämplig jämväl å jordbruksarrenden under fideikommiss och å de arrenden, som omnämndes i 56 § av Kungl. Maj:ts förslag till arrendelag.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

**Vanhävs-
begreppet.**

Enligt den norrländska uppsiktslagen av den 25 juni 1909 skulle uppsikt hållas däröver att jordbruket å fastighet, som fölle under lagen, icke nedlades eller ägor och byggnader eljest så vanvårdades, att jordbrukets vidmakthållande därigenom äventyrades. Till vanhävd var ej att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som till sin naturliga beskaffenhet var så dålig, att jordbrukets nedläggande därå måste anses fördelaktigt för en till fastighetens jordbruk för sin utkomst hänvisad åbo.

Genom lag den 11 juli 1924 blev vanhävsbegreppet bestämt på följande sätt. Uppsikt skulle hållas däröver att jordbruket å fastigheten ej så vanvårdades, att dess vidmakthållande därigenom äventyrades ävensom att för fastigheten såsom särskild brukningsdel nödiga byggnader icke bortfördes eller lämnades att förfalla. Till vanhävd var ej att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses aldeles olämplig för jordbruksdrift. Utan hinder härav var dock medgivet, att åbyggnad, som genom jordbruks sammanslagning med annat blev obehörlig, bortfördes eller lämnades att förfalla, för så vitt sammanslagningen uppenbarligen var till gagn för bildandet av bärkraftigt jordbruk.

Enligt nu gällande lag av den 27 juni 1927 skall uppsikt hållas däröver att brukningsdelen ej vanhävdas, vare sig därigenom att jordbruket så van-skötes, att dess vidmakthållande äventyras, eller därigenom att nödiga bygg-

nader bortföras eller lämnas utan underhåll. Till vanhävd är ej att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruk. Ej heller anses såsom vanhävd att byggnad, som genom sammanslagning av brukningsdelar blivit obehövligen, bortföres eller lämnas utan underhåll, såvida brukningsdelarna till beskaffenhet och omfattning äro sådana, att först genom deras sammanslagning uppkommer jordbruk, därav brukaren kan erhålla sin huvudsakliga bärning.

Den norrländska uppsiktslagen gällde i sin ursprungliga avfattning de fyra nordligaste länen samt vissa delar av Gävleborgs och Kopparbergs län. Lagen utsträcktes sedermera dels genom lag den 10 maj 1912 till återstående delar av Gävleborgs län och dels genom lag den 2 maj 1917 till Värmlands län. Den år 1927 antagna lagen har avseende å hela landet.

Vanhävdslagstiftningens omfattning i geografiskt hänseende.

Det vid innevarande års riksdag framställda yrkandet innebär, att riksdagen skulle, med frånträdande av sin år 1927 intagna ståndpunkt, hos Kungl. Maj:t hemställa om förslag till en vanhävdslagstiftning, som skulle omfatta alla enskilda jordägare och alla jordbruksfastigheter oavsett deras storlek.

Utskottet.

Såsom skäl för nödvändigheten att giva vanhävdslagen denna utsträckning har bland annat anförts, att en lagstiftning på detta område »ej kan förr än den kommer att gälla alla jordägare befrias från att vara en slags klasslag tillkommen i syfte att hålla efter vissa grupper av jordägare». Den begränsning av vanhävdslagets giltighetsområde, mot vilken motionärerna vända sig, beror emellertid därpå, att denna lag är ett komplement till den sociala arrendelagstiftningen, varav följer, att den sistnämnda lagstiftningens omfattning blivit bestämmande för vanhävdslagets.

Vidare har åberopats, att länsstyrelsen i Södermanlands län till jordbrukskommissionen överlämnat handlingar rörande påstådd vanhävd å två egendommar inom länet för den åtgärd, som möjligen kunde ankomma på kommissionen, men att denna förklarar, att de översända ärendena ej voro av beskaffenhet att falla under kommissionens verksamhet. Närmare upplysningar om dessa ärenden återfinnas i bilaga till utskottets betänkande.

En vanhävdslagstiftning gör sig kännbar ej blott för de jordägare, som av bristande vilja eller insikt vanvärda sin fastighet, utan även för de, som sakna tillräckliga ekonomiska resurser för dess lämpliga skötsel, samt för de, som av ekonomiska skäl föranledas att övergå till viss annan driftform vid brukandet av sin egendom. De betänkligheter, som man med hänsyn härtill kan hysa mot en utsträckning av vanhävdslagen till att gälla för landets alla jordbruksfastigheter, framträda med ökad styrka under innevarande för jordbrukarna svåra ekonomiska tider. Vid en ifrågasatt mindre omfattande utvidgning av vanhävdslagen till att avse vissa större jordägare, vilka innehava egendom utöver viss areal och visst taxerings-

värde, skulle så stora svårigheter möta vid fastställandet av lagstiftningens gränser, att en tillfredsställande lösning knappast synes kunna ernås.

Utskottet förbiser icke, att därest de ogynnsamma ekonomiska förhållanden, under vilka vårt jordbruk arbetar, skulle medföra ett nedläggande i större omfattning av särskilt mindre jordbrukslägenheter i vissa trakter, detta vore ägnat att tilldraga sig statsmakternas uppmärksamhet. En sådan företeelse skulle emellertid knappast i första rummet påkalla tillgripande av vanhävdslagstiftning utan böra närmast behandlas under beaktande av dess ekonomiska orsaker. Utskottet vill i sammanhang härmed erinra därom, att jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 18 juli 1928 inom jordbruksdepartementet tillkallats sakkunniga för verkställande av utredning rörande jordbrukets ekonomiska läge samt angående de åtgärder, som skulle kunna vidtagas i syfte att höja jordbrukets ekonomiska bärkraft till förbättrande av deras ställning, som av jordbruket hava sin utkomst.

Med hänsyn till vad sålunda anförts anser sig utskottet icke böra förorda den utsträckning av vanhävdslagen, som yrkas i motionerna, och får fördenskull hemställa,

att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 5 april 1929.

På andra lagutskottets vägnar:

K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Westman*, *Linder**, *Almkvist*, *Frändén*, *Thorberg*, *Lindhagen*, *Granström* och *Tamm*;

från andra kammaren: herrar *Magnusson* i Skövde, *Hage*, *Ödström*¹, *Jeppsson*, *Gardell* i Gans, *Pettersson* i Hällbacken, *Sandström* och *Hansson* i Trollhättan.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

¹ Avliden efter beslutets fattande.

Reservationer:

1) av herr *Linder*;

2) av herrar *Thorberg, Hage, Pettersson* i Hällbacken och *Hansson* i Trollhättan, vilka ansett, att utskottets yttrande med kantrubriken »Utskottet» bort i nedanstående delar hava följande ändrade lydelse:

Det vid — — — deras storlek.

Såsom skäl — — — vissa grupper av jordägare».

Vidare har — — — utskottets betänkande.

Utskottet finner vad motionärerna i detta avseende anfört vara av den art, att det fullt motiverar, att Kungl. Maj:t upptager till utredning såväl frågan, i vilken utsträckning nedläggning av jordbruk och vanhävdande av jord skett under de senaste tiderna, som även huruvida och i vilken omfattning en utsträckning av den redan existerande vanhävdslagens giltighet bör ske till att omfatta andra slag av jordbruk än de, för vilka lagen nu gäller.

Otvivelaktigt måste det vara ett stort allmänt intresse att söka förhindra nedläggande av existerande jordbruk både av den anledningen, att det ej är önskligt, att produktionen av livsmedel minskas, samt med hänsyn därtill att riksdagen för varje år anslår betydliga belopp för framskapande av nya jordbruk. Ävenså utgör den även på landsbygden existerande tämligen omfattande arbetslösheten fullt motiv för att man, så långt möjligt är, förhindrar, att existerande försörjningsmöjligheter förminskas, vilket kan befaras bli fallet, om ett på många håll planerat och igångsatt förvandlande av odlad jord till skogs- och betesmark i större utsträckning skulle få ske utan något hänsynstagande till deras intressen, som bli ställda utan inkomst den dag, då jordbruket nedlagts.

Av dessa skäl vill utskottet alltså förorda ett igångsättande av en utredning, som skulle syfta till en utvidgning av den nu existerande lagstiftningen. Det må sedan bli ett spørsmål, som kan upptagas till prövning på grundvalen av utredningens resultat, om vanhävdslagen må utsträckas till att omfatta endast större enskilda jordbruk eller om den även bör, såsom påyrkas i motionerna, omfatta mindre jordägare. Såväl skäl som motskäl kunna anföras mot en så långt gående utsträckning, som ligger i det senare alternativet. Under alla förhållanden bör lagen, om den erhåller en sådan utsträckning, ej gälla, där vanhävden beror på ekonomisk eller annan oförmåga hos brukaren att väl hävda jorden.

Utskottet hemställer alltså,

att riksdagen måtte med anledning av de väckta motionerna i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda, huruvida och på vilket sätt en utvidgning av vanhävdslagen bör ske till att omfatta andra slag av jordbruk än dem, för vilka lagen nu är gällande;

3) av herr *Lindhagen*, som yttrat följande:

»Fortfarande som vid tidigare tillfällen synes det mig med synnerligt fog kunna ifrågasättas, huruvida den stora mängden jordbrukare, såsom de verkliga yrkesidkarna på jordbrukets område, böra underkastas en vanhävds-lagstiftning. Det ligger i deras intresse att vårda jordbruket, så att de kunna få sin bärgning. Bristande insikt eller förmåga böra avhjälpas genom upplysning och ekonomiskt stöd. Det finnes icke något behov eller fog att anordna en särskild kontroll på de yrkesmässiga jordbrukarna i landet till skillnad från de flesta andra yrkesmän.

Vanhävdslagen, officiellt kallad uppsiktslagen, är tillkommen för att utgöra en kontroll å sådana ägare av jordbruk, som ej intressera sig för jordbruket, därför att de ej själva äro jordbrukare samt besitta fastigheten för andra ändamål. Dessutom behövs en vanhävdslag såsom ett skydd emot att jordbruket nedlägges för att undgå en social arrendelag eller en eventuellt lagstiftning om frilösning av arrendejordbruk. I huvudsak täcka de båda uppgifterna varandra.

Av båda dessa anledningar tillkommo de norrländska arrende- och vanhävds-lagarna för att skydda arrendatorerna och jordbruket å bolags och skogspekulanter fastigheter. Därigenom erhöi lagstiftningen väsentligen sin tillbörliga räckvidd. Några större »gods» funnos endast undantagsvis i Norrland.

När det sedan blev fråga att utsträcka norrlandslagstiftningen även till södra och mellersta Sverige, stötte man på de stora godsens och liknande avsevärdare jordbruk, under vilka också lydde en myckenhet mindre arrendegårdar, som permanent utarrenderades. Här räckte det således icke längre till att skydda arrendegårdar och jordbruk å bolags- och skogspekulanter domäner. Samma skydd måste också utsträckas till de mindre arrendegårdarna under godsens.

Väsentligen under inflytande från det så kallade riksförbundet, som upp-trätt såsom en politisk maktfaktor, uppstod nu både i diskussionen och sedan i lagstiftningen utan någon begriplig grund ur saklig synpunkt en särskil-lnad mellan bolag och enskilda godsägare. De förra kunde behandlas strän-gare, menade man, men de senare borde lämnas frihet att fortfarande få fritt förfoga över sina arrendegårdar.

Sedan riksförbundet sammansmält med bondeförbundet och från det senare lånat namnet samt i gengäld skänkt hela sammanslutningen sin själ, så har det nuvarande bondeförbundet även i denna fråga helt upptagit riks-

förbundets mantel. Detta har vållat, att även där såsom i fråga om arrende under fideikommiss någon försiktigare arrendelagsbestämmelse fastställts, så ha dock samtliga gods befriats ifrån alla vanhävdsbestämmelser. Detta i sin ordning leder till att de enskilda godsägarna obehindrat utan kontroll kunna tillåta sig att nedlägga jordbruket mer eller mindre på sina smärre arrendegårdar eller sammanslå det med huvudgårdens jordbruk. Man borde väl åtminstone fordra att egnahemsstyrelsen, som nyligen fått i uppdrag att utan stöd av något maktmedel eller besjälad organisation skapa nya jordbruk, åtminstone obligatoriskt erbjöds tillfälle att skaffa innehavare till sådana färdiga jordbruk, innan de nedlades.

Under de tidigare debatterna i jordfrågan har även denna angelägenhet stått på dagordningarna, och det är just den, som på grund av uppgivna vunna erfarenheter bland många från ett visst län utgör den huvudsakliga anledningen till ifrågavarande motioner. Dessa utgöra således en synnerligen befogad framställning, såvitt rör lagstiftningens komplettering genom skydd mot nedläggning av färdiga arrendejordbruk genom en vanhävdslagstiftning. Då år 1927 för vissa arrendegårdar under fideikommiss stadgats en arrendetid av minst 10 år, påkallar lagstiftningens egna principer, att åtminstone denna bestämmelse stödjes av vanhävdslagen, vilket dock ej skett.

För min del har jag dessutom i jordkommissionen ifrågasatt, att vanhävdslagstiftningen även må utsträckas till större huvudgårdars jordbruk. Det klagas mången gång över, att vissa storgods råkat i uppenbar vanhävd. Vanligen är detta fallet med sådana gods, på vilka ägaren sällan är bosatt (absentister) eller vilkas ägare försumma jordbruket på grund därav, att han har sina intressen och inkomster även från andra håll och lämnar sitt jordbruk till spillo av liknöjdhet för detsamma. Även andra orsaker kunna föreligga. Enligt tillrådan av Statistiska centralbyrån föreslog jag därför, att till gods, som borde drabbas av en vanhävdslagstiftning, lämpligen kunde hänföras egendomar med ett taxeringsvärde av minst 125,000 kronor och på samma gång en åkerareal av mer än 75 hektar. Denna senare gräns syntes mig böra åtminstone för närvarande godtagas. Inom den falla säkerligen merendels just sådana egendomar, där fara för vanhävd i stor utsträckning ibland förekommer.

På grund av vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen i anledning av motionerna ville begära skyndsamt förslag om att gällande lag om uppsikt å vissa jordbruk måtte utvidgas i ovan angivna två avseenden och sålunda jämväl få tillämpning dels å jordbruksarrenden under gods och därmed jämställda enskilda jordbruk och dels å vissa dylika domäners huvudgårdar.»

Bilaga.

Länsstyrelsen i Södermanlands län.

Avskrift.

Till landsfiskalen i Hölebo distrikt.

För länsstyrelsen har uppgivits, att ett antal under den fröken Margit von Geijer tillhöriga egendomen Erikslund i Västerljungs socken lydande bebyggda jordbrukslägenheter icke längre skulle hävdas för åkerbruk och å dem befintliga byggnader ej längre skulle utnyttjas för sitt ändamål eller att åtgärder i sådan riktning vidtagits.

Med anledning härav får länsstyrelsen anmoda Eder undersöka och hit meddela, huruvida och i så fall i vad mån berörda uppgifter äro överensstämmande med verkligheten.

Nyköping i landskansliet den 19 juni 1928.

På länsstyrelsens vägnar:

Ivar Schalin.

Herman V. Ekvall.

Rätt avskrivet, betygar,

På tjänstens vägnar:

Ivar Schalin.

Till Kungl. Maj:ts befallningshavande i Södermanlands län.

Med anledning av Kungl. Maj:ts befallningshavandes skrivelse den 19 juni 1928 har jag denna dag i närvaro av skogvaktaren E. Franzén och godsarrendatorn Alfred Persson, Erikslund, företagit undersökning för utrönande av huruvida och i vad mån de uppgifter, som meddelats länsstyrelsen, att ett antal under den fröken Margit von Geijer tillhöriga egendomen Erikslund i Västerljungs socken lydande bebyggda jordbrukslägenheter icke längre skulle hävdas för åkerbruk och å dem befintliga byggnader ej längre skulle utnyttjas för sitt ändamål eller att åtgärder i sådan riktning vidtagits, äro överensstämmande med verkligheten, och har därvid framgått följande angående nedannämnda jordbrukslägenheter:

1. *Stockkärr.* Till denna brukningsdel har förr brukats torpet Reträtten med en sammanlagd åkerareal av cirka 15 hektar. Denna åkerareal är nu planterad med skogsplantor; jordbrukshuset äro bortrivna och boningshuset om ett rum och kök jämte därtill lämpligt uthus i hjälpligt skick äro uthyrda till skogsarbetare. Läget är avlägset med mycket dålig väg, åkerbitarna spridda mellan berg och kärr. Boningshuset vid Reträtten om ett rum och kök i dåligt skick bebos av skogsarbetare.

2. *Stubbhagen*. Areal cirka 3 hektar åker. Denna åker är tillagd särskilt utarrenderade torpet Dymossen som betesmark, vanhävdad. Husen äro kvar, boningshuset i gott skick, uthyrt. Jordbrukshuset i dåligt skick stå utan användning. Läge vid bygdevägen.

3. *Ringsjötorp*. Areal cirka 3.5 hektar med ett boningshus om ett rum och kök uthyrt till skogsarbetare, ett uthus innehållande visthusbod, vedbod och spannmålsvind över, en källare, ett svinhus, samt ladugård och loge i ett hus, allt i gott skick, en stuga om ett rum och ett mindre kök behöver repareras invändigt, och ett uthus i hjälpligt skick obegagnade. Åkerjorden växer god grässkörd, träda och stubbåker obrukade beväxta med ogräs, gödseln ligger inne i hög. Detta ställe är vackert och välbeläget.

4. *Sandbrink*, vartill hörer torpet *Skilnadens* jord med sammanlagd areal av cirka 6 hektar åker, som brukas till huvudgården och är avsedd som betesvall. Å Sandbrink, som ligger invid bygdevägen med utsikt över Hällsviken, finnes ett nyare boningshus om ett rum och ett kök i gott skick och ett äldre boningshus om ett rum och ett kök i dåligt skick, ett hus innehållande visthusbod, vedbod och hönshus med spannmålsvind över, uthyrda med trädgård och potatisland till en snickare, och jordbrukshuset, ladugård och loge disponeras av huvudgårdens arrendator. Samtliga uthus i gott skick.

5. *Vedetten*. Areal cirka 3 hektar åker är obrukat och husen, ett boningshus om ett rum och ett kök, loge och ladugård i ett hus, och svinhus och vedbod i ett hus, i hjälpligt skick stå öde. Läge invid förlagda landsvägen å den s. k. Silleskog.

6. *Björnhagen*. Areal cirka 3.5 hektar åker är obrukat men finnes en del i fodervallar och ett par bitar med dålig råg. Där finnes ett äldre boningshus om ett rum och kök, som är uthyrt till förra arrendatorn och uthusbyggnad, loge och ladugård i hjälpligt skick är obegagnad. Stället ligger cirka 300 meter från den förlagda landsvägen å den s. k. Silleskog. En del av åkerjorden är bergbunden.

7. *Björndal*. Areal cirka 3 hektar åker ligger obrukat med en del i fodervall. Husen, ett boningshus om ett rum och ett kök och ladugård och loge i hjälpligt skick, äro uthyrda till förre torparen. Läge vid förlagda landsvägen å den s. k. Silleskog.

8. *Brännvreten*. Areal cirka 3 hektar till torpet och cirka 2 hektar, som till den 14 mars 1928 brukats under Hillstalund. Torpets jord ligger i vanhävd och den del, som brukats under Hillstalund, höstplöjd vall 1927, ligger obrukat och obesädd. Husen vid torpet, ett boningshus om ett rum och ett kök, svinhus och bodar, ladugård och loge i hjälpligt skick och en gammal, dålig bod uthyrda till en skogsarbetare. Läge cirka 300 meter från nya landsvägen å Silleskog.

9. *Noret*. Areal cirka 3 hektar delvis skogsplanterat och delvis i lägervall, avsett att planteras med skog i dess helhet. Husen, ett boningshus om ett rum och ett kök uthyrt till skogsarbetare, ladugård och loge i dåligt skick. Läge mitt i skogen med mycket dålig väg, cirka 4 km. till allmän väg.

10. *Källnäs*. Areal cirka 1 hektar är skogsbesätt och skogsplanterat med en mindre, dålig stuga som bebos av tillfälliga skogsarbetare. Läge i skogen cirka 6 km. från allmän väg med mycket dålig väg.

Vagnhärad i landsfiskalskontoret den 29 juni 1928.

Joh. Lindberg.

Länsstyrelsen i Södermanlands län.

Resolution.

Överlämnas till jordbrukskommissionen inom Södermanlands läns hus-hållningssällskaps verksamhetsområde för den åtgärd, som möjligen må kunna ankomma på kommissionen.

Nyköping i landskansliet den 18 juli 1928.

På länsstyrelsens vägnar:

Ivar Schalin.

Herman V. Ekvall.

Protokoll vid sammanträde med jordbrukskommissionen i Södermanlands län i Flen den 23 augusti 1928.

Närvarande: Samtliga ledamöter.

§ 1.

Med anledning av skrivelse och protokollsutdrag från Stenkvista kommunalnämnd till Konungens befallningshavande med anhållan om åtgärders vidtagande med gården Kolunda nr 1 i Stenkvista socken, vilken gård sedan omkring år 1921 legat i vanhävd, behandlades denna till kommissionen remitterade skrivelse.

Enligt § 45 stycket 2 Sv. Förf. Saml. nr 283 av år 1927 torde denna egendom ej vara av beskaffenhet att enligt »Lag angående uppsikt å vissa jordbruk» falla under kommissionens verksamhet.

Den som sist haft lagfart heter S. Palmgren, denne har i sin tur sålt gården till Th. Larsson, vilken dock ej kunnat fullfölja köpet. Inteckningar synas innehavas av Svenska handelsbanken, Västerås.

Exekutiv auktion är utsatt till den 15 september d. å. Härav framgår, att äganderättsförhållandena äro oklara, och någon ägare att träffa uppgörelse med förefinnes ej.

Dock uppdrogs åt ordföranden att hos Konungens befallningshavande söka få närmare uppgifter angående den exekutiva auktionen och därmed sammanhängande omständigheter samt att sätta sig i förbindelse med anträffbara inteckningsinnehavare.

§ 2.

Till kommissionen hade remitterats en skrivelse från Konungens befallningshavande med anhållan om vidtagande av möjliga åtgärder med anledning av att vissa bebyggda jordbrukslägenheter under Erikslund i Västerljungs socken ej hävdas som åkerbruk och å dem befintliga byggnader ej längre utnyttjas för sitt ändamål.

Erikslund äges av fröken M. von Geijer, som visserligen ej synes vara mantalsskriven å gården men å andra sidan ej kan betecknas innehava gården för annat ändamål än drivande av jordbruk. Härav synes framgå

att de påpekade missförhållandena ej falla under kommissionens verksamhet.

Skulle denna kommissionens tolkning av författningen ej vara riktig, får kommissionen påpeka, att den i varje fall ej kan ingripa förrän reglemente är fastställt.

Som ovan
Hj. Lindhé.

Justerat:

C. J. Johansson.

Emil Bager.

Herr ordföranden i riksdagens andra lagutskott professorn m. m.
K. G. Westman, Stockholm.

I anledning av motionen nr 107 till innevarande års riksdag angående vissa åtgärder vidtagna vid min dotters egendom Erikslund i Västerljungs socken, får jag härmed lämna nedanstående betänkande och utredning, alldenstund dessa åtgärder skett under den tid jag utövade förmynderskap på grund av hennes minderårighet.

Egendomen skänktes min dotter den 15 november 1921 av hennes mormor.

Jordbruket å egendomen var då utarrenderat:

A. *Huvudgården*, omkring 215 hektar åker, till herr Ivar Hofving, och
B. *Hillstalund*, omkring 60 hektar åker, till annan arrendator, numera avliden.

Med dessa två arrenden följde betesrätt på hela skogen ävensom alla torpen med undantag av

torpet Noret, inklusive jorden vid redan nedlagda torpen Källnäs och Skogstorp,

torpet Stockkärr, inklusive jorden vid nedlagda torpet Ängstugan,

torpet Stubbhagen med förut nedlagda torpet Gränsen,

vilka voro särskilt utarrenderade till torpare, som ej sorterade under förenämnda arrendatorer.

Jorden till huvudgården är mycket god lerjord, till Hillstalund även rätt god. Torpjorden, som i huvudsak är spridd över skogsmarken i små tegar, är mycket dålig, bergbunden, stenig och ofruktbar, delvis även sankmarker.

När min dotter tillträdde egendomen, hade jordägaren till en början endast att taga hand om skogen, som förut varit skött av arrendatorn Hofving för jordägarens räkning.

Skogen överlämnades nu till länsjägmästaren E. Hedemann-Gades förvaltning, och hava under de gångna åren praktiskt taget samtliga kärr och sankmarker utdikats, varjämte nya skogsvägar anlagts o. s. v.

Länsjägmästaren erhöll av mig fullmakt att sköta skogsbruket utslutande med tanke på, att skogen, då min dotter blev myndig, skulle be-

finna sig i så förstklassigt skick, som förhållandena tilläto. Avverknin- gen har under de gångna åren motsvarat den beräknade årstillväxten, och inkomsterna hava i första hand använts för markförbättringar, väg- anläggningar och erforderliga skogsvårdsåtgärder.

Av de tre torp, som sorterade direkt under jordägaren, nedlades under de närmaste åren två, nämligen:

Noret jämte de förut nedlagda torpen *Källnäs* och *Skogstorp*. Arren- dekontrakt rörande detta torp bifogas (bil. 1 och 2). Arrendatorn anhöll 1921 att bli fri från arrendet, men att få kvarbo i byggnaden. Jordäga- ren gick in härpå (i februari 1922). Herr Hofving fick bruka till torpen hörande 15 hektar jord utan att erlægga arrende (bil. 3). År 1923 anhöll torparen *Zetterberg* att få lämna stället. Han skrev, att han ej höll ut att bo så långt bort i skogen; det är ju 2 km. inne i skogen. Han ville bli fri från att avlämna byggnaderna »i gott skick». Hans ansökan be- viljades. Torpet lades därefter ned, och hela det stora intilliggande kär- ret (grönt på kartan) torrlades. Marken är nu skogsodlad, då torpet ej lämpar sig till betesland. Ingen ville ha detta torp.

Stockkärr jämte jorden till nedlagda torpet *Ängstugan*. Arrendekon- traktet bifogas (bil. 4). Vid besök 1922 i juni frågade jag arrendatorn, om han redde sig. Han svarade: »Nej, det lönar sig ej.» Jag betviv- lade detta och svarade därför: »Vill Aman lämna arrendet, så får han.» Aman begagnade sig därav (bil. 5), och jag fick ju stå vid mitt ord, var- för han befriades från arrendet i september 1922 med avträde våren därpå. Jorden lämpar sig ej till betesland, då den dels är belägen för långt bort och dels ligger för lågt i förhållande till *Gisesjön*, så att be- tesdjuren drabbas av sommarsjuka. Den har därför blivit skogsodlad.

Vid skogsskötselns ordnande möttes jag omedelbart av nödvändigheten att få bort skogsbetet, som är oförenligt med rationell skogsvård. Härom äro alla sakkunniga ense. Jag åberopar senaste uttalanden i saken av hushållningssällskapens försöksledare vid sammanträde i lantbruksaka- demiens lokal i Stockholm den 6 innevarande februari (bil. 6).¹ För *Erikslund* begärde jag utredning i frågan hos svenska betes- och vall- föreningen, som 1927 utförde undersökning genom konsulenten *Bror Wal- lin*, vars utlåtande bifogas (bil. 7). Av detta framgår emellertid, att den spridda och illa belägna torpjorden endast till mindre delar lämpade sig till betesland.

Då jag vidare av erfarenheten beträffande torpen *Noret* och *Stockkärr* fann, att torpen ej voro vidare eftersökta, och därjämte såg, hur svårt de flesta övriga torpare hade att reda sig på dessa dåliga jordar, som icke trots det nedlagda arbetet kunde avkasta vad som erfordrades till skäligen utkomst för torparna och till underhåll av åbyggnaderna, beslöt jag att, sedan de större arrendena den 14 mars 1928 upphört, vidtaga en lämplig rationalisering av det hela efter följande grunder:

1. Skogsmarken skulle helt befrias från betesdjur.
2. De bättre torpen *Dymossen* och *Norbystugan* skulle utökas, så att de blevo fullt bärkraftiga.
3. De delar av torpjorden, som därtill lämpade sig, skulle förvandlas till betesland för nämnda torp och huvudgårdarna.
4. Den övriga mindervärdiga torpjorden skulle skogsodlas, men
5. bostäderna å alla de nedlagda torpen med nödiga uthus skulle — i

¹ Denna bilaga utgöres av ett referat i tidningen *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* för den 7 februari 1929.

den mån de ej voro alldeles förfallna — bibehållas och iståndsättas för att uthyras i första hand till skogsarbetare, som därigenom kunde få goda bostäder i närheten av arbetsplatserna.

Det är emellertid klart, att dessa planers genomförande endast blivit påbörjat under tiden från den 14 mars 1928, då de större arrendena upphörde, och till den 29 juni samma år, då landsfiskal Lindberg höll sin undersökning. Vad som därvid närmast framträdde var det skick, vari torpen avlämnats av de avträdande arrendatorerna. Särskilt anmärkes, att herr Hofving avlämnade de allra flesta av de till hans arrende hörande torpen utan höstplöjning och höstsådd samt vid avträdessynen gjorde gällande, att han icke var skyldig lämna ersättning därför, då torpjorden icke upptagits i hans tillträdessyn.

Jag vill härefter med ledning av landsfiskal Lindbergs utlåtande yttra mig angående de särskilda torpen:

1. *Stockkärr*: Detta torp nedlades redan 1923, se ovan. Av det i sammanhang därmed nämnda torpet Reträtten har en del tillagts torpet Dymossen såsom betesland.

2. *Stubbhagen*: Detta torp jämte det därmed sammanlagda torpet Gränsen var särskilt utarrenderat; kontraktet bifogas (bil. 8). Vid utgången av huvudgårdens arrende lades jorden till Dymossen såsom betesland, men hade icke hunnit iordningställas för ändamålet vid landsfiskalens besiktning. Husen äro uthyrda till skogsarbetare.

3. *Ringsjötorp* tillhörande herr Hofvings arrende av huvudgården. Att torparen icke hade det för trevligt under herr Hofvings tid, synes framgå av bifogade skrivelse från honom (bil. 9). Torparen avled förra våren, och hans söner, som äro skogsarbetare, fingo av mig hyra bostaden med potatisland för 100 kronor per år. De syntes fullt nöjda därmed. Stället ligger vackert och lämpar sig väl för bostadslägenheter, men jorden är stenig och dålig samt kommer att skogsodlas utom vad som kan lämpa sig till potatisland och trädgårdstäppor vid bostäderna.

4. *Sandbrink* med förut nedlagda torpet *Skillnaden* tillhörde herr Hofvings arrende och är nu, såsom landsfiskalen anför, utlagt till betesvall för huvudgården. Bostaden med potatisland och trädgårdstäppa är uthyrd. Jordbrukshuset nyttjas av huvudgården i sammanhang med betesbruket. Ett boningshus å Skillnadens mark var så förfallet, att det ej var värt att iståndsättas och är därför bortrivet.

5. *Vedetten* hörde till Hillstalundsarrendet. Jorden, som var ytterst usel och otillräcklig, skogsodlas. Bostaden användes för skogsarbetare.

6. *Björnhagen* är beläget på ett för min dotters räkning år 1927 inköpt skogsskifte av Hillsta nr 1. Jorden, i sig själv dålig och bergbunden, var jämte husen i ytterst dåligt skick. Då bostaden här ej var användbar, äro husen bortrivna och jorden skall skogsodlas.

7. *Björndal* och 8. *Björnvreten*, som tillhört Hillstalundsarrendet, äro ifrågasatta såsom betesland till Hillstalund. Den nye arrendatorn har dock visat ringa intresse därför. Bostäderna äro uthyrda till skogsarbetare. Jorden är för dålig och å Björnvreten även vattensjuk samt därför olämplig för självständigt jordbruk.

9. *Noret* är nedlagt redan 1923, såsom framgår av föregående. Boningshuset är uthyrt till skogsarbetare.

10. *Källnäs* har varit nedlagt som torp långt före min dotters tid och hörde under Noret (se föregående). Boningshuset användes för skogsarbetare.

Jag beklagar, att icke en verklig undersökning har skett å Erikslund, ty det kan väl ej kallas undersökning för vanhävd, att Konungens befallningshavande utan att sätta sig i förbindelse med jordägaren och utan att höra honom låter en landsfiskal en dag fara runt till alla dessa torp. En dylik undersökning fordrar i jordbruk och egendomsskötsel fullkomligt erfarna män.

Landsfiskal Lindberg har icke heller gjort något uttalande om att vanhävd förelåg. När därför i motionen säges, att Konungens befallningshavande låtit verkställa utredning, varav framgick, att grövsta vanhävd förelåg, och att en från länsstyrelsen inkommen anmälan till jordbrukskommissionen gällde en jordägare, som lagt ned 13 brukningsdelar, försålt och bortfört åbyggnaderna och där cirka 70 hektar odlad jord få återgå till skogsmark, så är detta en svår förvanskning av vad handlingarna innehålla likasom även av verkliga förhållandet. Motionären har nog mera påverkats av en sensationell artikel i tidningen Socialdemokraten för den 18 april 1928, vars osanna och fantastiska uppgifter härleda sig från den illvilliga agitation, som vid den tiden från visst håll bedrevs mot mig och mina åtgärder och som även till en tid åstadkom en viss upphetsning bland folk, som icke hade närmare kännedom om saken.

Jag har visst icke behövt vidtaga några avhysningsåtgärder mot de kvarvarande torparna. De ha mycket gärna avstått torpjorden, i synnerhet som jag haft tillfälle erbjuda dem och deras söner bättre utkomst-möjligheter genom arbetet på skogen.

Torpen kunna nog försvinna utan våldsåtgärder. Jag ber få återopå: Svensk geografisk årsbok 1928, artikeln av Anders Edelstam: »En Dalslandsbygd för femtio år sedan och nu. Studier över torpbebyggelsen och dess försvinnande». Torpen Noret och Stockkärr äro tydliga exempel på, att befolkningen nu ej som förr står ut med att bo och ekonomiskt reda sig på usla jordbruk långt inne i skogen, där säden aldrig torkar.

Förr i tiden gynnade både godsägare och bönder uppkomsten av torp på utmarken för de fria torpdagsverkenas skull. Mycken mark odlades då, som icke var värd odling, såsom förhållandet är på Erikslund. När tiderna förändrades, i det jordbruksprodukternas priser sjönko, under det att även jordbruksbefolkningens anspråk på livet stegrades, blev benägenheten allt mindre för den strävsamma och alltmer hopplösa kampen för att vinna utkomst ur den magra torpjorden.

Tiden är givetvis mogen för en omläggning, helst där skogsbruket fordrar, att skogsmarken frigöres från både huvudgårdens och torpens betesdjur, och där torparnas bostäder äro behövlige för skogsarbetarna.

Det svenska jordbruket genomgår för närvarande en kris. Avkastningen är svag och arbetslönerna lägre än inom andra näringsgrenar. Någon yttre hjälp är nog ej att vänta, utan jordbruket måste förnya sig självt. Det måste övergiva bruket av de alltför svaga markerna och koncentrera sig på det, som lönar sig och kan ge jordbrukaren och hans arbetare utkomst. Det är vad jag gjort, och jag har kunnat göra det utan förfång för någon genom att samtidigt genomföra en intensivare skötsel av skogen.

Å egendomen, som enligt verkställd skogsuppskattning omfattar 715 hektar produktiv skogsmark och 118 hektar produktiv hagmark, hava sålunda under de senaste åren utförts skogsvårds- med flera arbeten, som dragit arbetskostnader till följande belopp:

År	Avverkning och virkes- transport	Skogsodling och mark- beredning	Dikning	Kultivering av betes- marker	Vägar	Summa kronor
1924 ¹ / ₁₀ 1925	12,163: —	620: —	2,871: —	—	1,235: —	16,889: —
1925 ¹ / ₁₀ 1926	9,020: —	925: —	792: —	—	249: —	10,986: —
1926 ¹ / ₁₀ 1927	9,472: —	619: —	2,809: —	381: —	956: —	14,237: —
1927 ¹ / ₁₀ 1928	23,717: —	4,173: —	1,534: —	1,327: —	—	30,751: —
Summa kronor						72,863: —

vilket motsvarar en arbetskostnad per år och hektar av 22 kronor.

Den arbetsförtjänst jag således kunnat bereda förutvarande torpare och deras familjer överstiger säkert många gånger om utkomstmöjligheterna å torpen.

Jag undrar, hur många allmänna eller enskilda skogar med en avverkning endast uppgående till årstillväxten, som skänkt lika stor arbetsförtjänst per hektar produktiv skogs- och hagmark åt ortsbefolkningen!

Under alla förhållanden har jag anledning tro och hoppas, att Erikslunds skog och dess nyanlagda betesmarker inom ganska få år skola kunna räknas som mönsterbruk.

Jag har också det intrycket, att den tendentiösa kritiken från förra våren numera helt och hållet fallit till marken.

Skall fallet Erikslund utnyttjas i lagstiftningsväg, så synes det framför allt tjäna att inskräpa nödvändigheten, att avsedda ingripanden baseras på verklig och framför allt *sakkunnig* undersökning. Lagstiftningen får icke hindra en förnuftig omläggning av jordbruket, som på många håll är nödvändig icke minst i jordbruksarbetarnas intresse.

Wegeholm den 20 februari 1929.

W. von Geijer.

Bil. 1.

Avskrift.

Arrendekontrakt.

Till arrendator A. Zetterberg från Erikslund utarrenderas från den 14 mars 1917 till den 14 mars 1922 de under Erikslunds säteri lydande torpen Noret, Källnäs och Skogstorp i Västerljungs socken, Hölebo härad och Södermanlands län mot följande villkor och bestämmelser.

1. Årliga arrendet bliver tvåhundra femtio (250) kronor, som erläggas med hälften den 25 november och andra hälften den 1 mars under löpande arrendeår.

2. Arrendatorn emottager egendomen, som nu brukas i sju skiften, med 7 ¹/₂ tunnland plöjda vårland, 800 kg. hö, 500 kg. vårhalm och 500 kg. hösthalm, och är arrendatorn skyldig att vid avträdet efterlämna enahanda.

3. Arrendatorn vidkännes alla torpen tillhöriga onera av vad namn och beskaffenhet de vare eller bliva må.

4. Torpen mottagas efter syn och åligger det åbon att underhålla alla

åbyggnader i laga skick, kommande all husrötebrist att vid åbons avträde eller frånfälle av honom eller hans stärbhus gäldas, däremot gottgöras de förbättringar å åbyggnader, som äro av mig godkända, efter vid avträdet hållen syn. Allt till husens underhåll, stängsel och nybyggnader nödigt virke erhålles på egendomens skog efter utsyning.

5. Vedbrand tages på anvisat ställe av vindfällan, skatar och torr skog och skall ovillkorligen allt av bångar och ris såväl av de utsynade träden, som av dem, som tagas till ved, hemköras med veden, ävensom de mindre kvistarna hopläggas i hög.

6. Arrendatorn förbjudes uttryckligen vid påföljd att nästkommande 14 mars varda detta arrende förlustig, och skadans ersättande där sådant kan ifrågakomma.

Att göra inhägnader i skogsmark och mossar.

Att detta kontrakt på annan transporterera eller någon del av ägorna till annan överlåtas.

Att hos sig inhysa obehöriga och vanfrejdade personer eller låta skattskrivna någon, som icke är i hans tjänst.

Att försälja eller bortföra hö, halm eller gödsel.

Att flåhacka och bränna.

Att sälja, bortföra eller sinsemellan byta skogseffekter.

7. Åkern skall skötas på så sätt, att för varje år en sjundedel ligger i full träde och tre sjundedelar användes till gräsodling och skall den åkerjord, som vid åbons avträde är i tur att trädas, disponeras ensamt av tillträdaaren.

8. Inga får få utsläppas utom inägorna förrän efter den 15 juni.

Erikslund den 8 januari 1917.

W. von Hallwyl.

H. I. Hofving.

Med förestående kontrakt förklarar jag mig nöjd och förbinder mig detsamma noggrant uppfylla.

Aug. Zetterberg.

Egenhändiga namnteckningen bevittna

K. O. Eriksson

Bil. 2.

Avskrift.

Hyreskontrakt.

Till herr Aug. Zetterberg uthyr jag härmed för tiden 14 mars 1922—14 mars 1923 nyttjanderätten till följande byggnader å Erikslunds säteri.
Torpet Norets
Boningshus
Svin & Redskapshus
Gl. Svinhus
Hemlig hus

Ladugård o. redskapslider
Logen
Visthusboden
Källare
Redskapshus
Torpet Källnäs ladugård och loge, samt å för detta torpet Noret å Källnäs befintliga gårdsplatser.

§ 1.

Hyresgästen befrias från alla hyresavgifter, men skall 14 mars 1923 avlämna alla nu uppräknade byggnader i gott skick.

§ 2.

Hyresgästen förbinder sig att gälda under hyrestiden utgående brandförsäkringspremie.

§ 3.

Hyresgästen får icke hos sig inhysa främmande personer.

§ 4.

Hyresgästen skall övervaka att olovlig jakt icke förekommer å Erikslunds skogar och att kreatur icke beta å samma.

§ 5.

Skulle byggnad under hyrestiden genom eld förstöras, har ägaren ej skyldighet uppföra ny sådan.

Vegeholm den 16 februari 1922.

W. von Geijer.

Med förestående hyreskontrakt förklarar jag mig nöjd och förbinder mig att samma till alla delar efterfölja.

Erikslund den 26 februari 1922.

Aug. Zetterberg.

Bevittnas:

Arne Hofving.

A. J:son Rydeting.

Bil. 3.

Avskrift.

Arrendekontrakt.

Till arrendatorn av huvudgården Erikslunds säteri i Västerljungs socken herr I. Hofving upplåtes härmed för tiden 14 mars 1922 till 14 mars 1923, å vilken dag detta avtal utan varje uppsägning upphör att gälla: den odlade jorden, som förut brukats under torpen Noret, Källnäs och Skogstorp (av Erikslunds säteri) och utgörande femton (15) hektar.

§ 1.

Arrendatorn befrias från alla arrendeavgifter men skall betala alla å den upplåtna arealen vilande skatter och onera, av vad slag de äro eller bliva må.

§ 2.

Den förut till torpen Noret, Källnäs och Skogstorp upplåtna betesrätten ingår icke i upplåtelse enligt detta kontrakt, vadan all betesrätt grundad på detta kontrakt förbjudes.

§ 3.

Jordägaren förbehåller sig själv rätt till all jakt och fiske å det på arrende upplåtna området, vadan arrendatorn förbjudes att här idka jakt eller fiske.

Av detta kontrakt äro tvenne exemplar utväxlade, av vilka vi tagit vardera ett.

Vegeholm den 22 februari 1922.

W. von Geijer.

Med förestående avtal förklarar jag mig nöjd och förbinder mig att detsamma i allt efterfölja.

I. Hofving.

Bevittnas:

B. Munch.

R. Meijer.

Bil. 4.

Avskrift.

Arrendekontrakt.

Till arrendator G. Åman från Nyköping utarrenderas från 14 mars 1914 till 14 mars 1919 de under Erikslunds säteri lydande torpen *Stockkärr* och *Ångsstugan* i Västerljungs socken, Hölebo härad och Södermanlands län mot följande villkor och bestämmelser:

1. Årliga arrendet bliver trehundra (300) kronor, som erlägges med hälften den 1 december och andra hälften 1 mars under löpande arrendeår.

2. Arrendatorn vidkännes alla torpen tillhöriga onera av vad namn och beskaffenhet de vara eller bliva må.

3. Torpen mottagas efter syn och åligger det åbon att underhålla alla åbyggnader i laga skick, kommande all husrötebrist att vid åbons avträde eller frånfälle av honom eller hans stärbhus gäldas, däremot gottgöras de förbättringar å åbyggnader, som äro av mig godkända efter vid avträdet hållen syn. Allt till husens underhåll och nybyggnader nödigt virke erhålles på egendomens skog efter utsyning.

4. Vedbrand tages på anvisat ställe av vindfällan, skatar och torr skog och skall ovillkorligen allt av bångar och ris, såväl av de utsynade träden som av dem, vilka tagas till ved, hemköras med veden, ävensom de mindre kvistarna hopläggas i hög.

5. Arrendatorn förbjudes uttryckligen vid påföljd att nästkommande 14 mars varda detta arrende förlustig, samt böter efter lag och skadans ersättande, där sådant kan ifrågakomma:

att utöva brännvinsbränning eller utminuterande av starka drycker eller annars leva oordentligt,

att göra inhägnader i skogsmark och mossar,

att detta kontrakt på annan transportera eller någon del av ägorna på annan överlåta,

att hos sig inhysa obehöriga och vanfrejdade personer, eller låta skattskrivna någon som icke är i hans tjänst,

att försälja eller bortföra hö, halm eller gödsel,

att flåhacka eller bränna,

att sälja, bortföra eller sins emellan byta skogseffekter.

Äkern skall skötas på så sätt att för varje år en sjättedel ligger i full träda och dubbelt så mycket användes till gräsodling och skall den åkerjord, som vid åbons avträde är i tur att trädas, disponeras ensamt av tillträdaren.

Inga får få utsläppas utom inägorna förrän efter den 15 juni.

Erikslund den 29 juli 1913.

W. von Hallwyl.

H. I. Hofving.

Med förestående kontrakt förklarar jag mig nöjd och förbinder mig detsamma noggrant uppfylla.

C. G. Åman.

Egenhändiga namnteckningen bevittna:

G. F. Jonsson.

J. A. Andersson.

Ovanstående kontrakt prolongeras på enahanda villkor med det tillägg att arrendatorn vid arrendetidens slut skall beså 3 tunnland träda med 300 kg. råg. Arrendetiden blir fem (5) år från den 14 mars 1919 till den 14 mars 1924.

Erikslund den 10 september 1918.

W. von Hallwyl.

C. G. Åman.

H. I. Hofving.

Bevittnas:

G. Pettersson.

O. Karlsson.

Förestående kontrakt upphör att gälla till följe frivillig överenskommelse fr. o. m. 14 mars 1923. Alla krav på grund av jordens hävd och husens underhåll bortfalla, men skall arrendatorn avlämna alla ytterstängsel kring arrenderade ägorna i fullkomligt gott skick. Dessa ytterstängsel skola före 1 februari 1923 vara iordningställda med användning av nu ej behövliga stängsel och av skogvaktaren å Erikslund godkännas.

Erikslund 28 september 1922.

W. v. Geijer.

C. G. Åman.

Bevittnas:

B. Glauman.

I. Hofving.

Avskrift av avskrift.

Stockkärr, Västerljung, den 11 juli 1922.

Herr Ryttmästaren.

Med anledning av att Ryttmästaren sa till mig att jag kunde få sluta med arrendet, redan i vår om jag sa till i tid. Så vill jag säga att jag är villig att sluta redan i vår, om syn på hus och gärdesgårdar slopas, även är det väl ej nödigt att så någon höstsäd om ingen åbo skall bli här sedan.

Väntar svar omgående.

Högaktningsfullt
Gustaf Aman.

Vidimeras:

Eric W. Ström.

K. Sontag.

Bil. 7.

Avskrift.

Svenska Betes- och Vallföreningen, Upsala

Utlåtande

angående ordnandet av betesfrågan vid Erikslunds säteri pr Västerljung.

Sedan undertecknad på grund av därom framställd begäran den 4 december 1926 besökt Erikslunds säteri och tagit del av förhållandena därstädes, får jag härmed anföra följande.

Nuvarande form för betesbehovets tillgodoseende.

Hittills har betet huvudsakligen tagits från skogen, där djuren tämligen fritt strövat omkring. Denna betesform har egentligen endast utnyttjats för ungdjur och sinkor, medan mjölkande kor i regel stallfodrats till dess slättervallarnas återväxt medgivit betesgång.

Olägenheter av den nuvarande ordningen.

Ur jordbruksekonomisk synpunkt medför skogsbetningen den olägenheten, att betet blir för svagt för djuren, som därigenom måste beredas en dyrare vinterutfodring, och hela årets foderkostnad fördyras sålunda avsevärt. Även om skogsbetet i och för sig icke åsättes någon kostnad, gäller detta påstående, såsom ett enkelt exempel kan visa.

Om man utgår ifrån att ett någorlunda försigkommet ungdjur har ett visst foderbehov för året, exempelvis 1,500 foderenheter, kan man tänka sig detta foderbehov fyllt på tre olika sätt:

1. Stallfodring hela året;

2. Stallfodring om vintern och betesgång i skogen eller å okultiverad hagmark om sommaren;

3. Stallfodring om vintern och betesgång å verkliga kulturbeten om sommaren.

I exempel 2 kunna omkring 30 procent av årets foderenheter tagas från bete, som då antages erhållas gratis. I exempel 3 däremot kunna med säkerhet 55 procent av årsbehovet tagas från bete, som dock nu icke längre erhålles gratis utan kostar, låt oss säga, 7 öre per foderenhet. Foderenhetens pris i stallfodret sättes till 15 öre. Vi få då följande slutsummor för de olika fallens årliga foderkostnad:

1.	1,500 f. e. stallfoder å 15 öre.....	kronor	225:—
2.	1,050 f. e. » » 15 » =	kronor	157: 50
	450 f. e. » » 0 » =	»	—: —
			» 157: 50
3.	675 f. e. » » 15 » =	kronor	101: 75
	825 f. e. bete » 7 » =	»	57: 75
			» 159: —

Som synes blir i fall 3 årets foderkostnad endast 1 krona 50 öre mera enligt denna beräkning än i fall 2, där djuren »gratis» erhålla 450 foderenheter från skogen. Därvid är då att märka, att djurens kondition blir en annan och bättre vid fall 3 och att betningen kan börja tidigare om våren, vilket är av så stor betydelse för särskilt växande djur. Då här till lägges skogsbetningens ogynnsamma inverkan på skogen, föreligga icke några som helst skäl för att längre bibehålla den nuvarande formen för djurens sommarunderhåll å Erikslund.

Plats för det kulturbete, som bör ersätta skogsbetet.

Den areal kulturbete, som erfordras för sommarbete åt säteriets ungdjur och sinkor, kan icke, även om så önskades, erhållas å den oodlade jorden, ty där denna ej är odlad är den i allmänhet alldeles otjänlig till kulturbete utöver de små och alltför spridda fläckar, som djuren hittills utnyttjat. Då dessutom avsikten är att driva en intensiv skogsskötsel, är det ur alla synpunkter riktigt och nödvändigt att taga huvudarealen för det erforderliga kulturbetet för de djur, som hittills varit hänvisade till skogsbetet, från förut odlad jord.

Nu kunde visserligen de nedlagda torpen tagas till bete åt ungdjur och sinkor, och sammanlagt kunde denna areal möjligen bli tillräcklig. Det kan dock anföras följande skäl mot att taga den förutvarande torpjorden till bete:

1. En stor del av största torpet, Stockkärr, ligger alldeles för lågt vid Gisesjön för att lämpa sig till bete;

2. Enligt uppgift har sommarsjuka uppträtt hos djuren då de betat å Stockkärr, en olägenhet som skulle bli mycket besvärlig i en större djurflock;

3. De åkerfigurer å torpen, som lämpa sig till bete, äro små och mycket splittrade, varigenom inhägnaden i hög grad skulle fördyras samt djurens flyttning mellan avdelningarna bli besvärlig. Dessutom saknas dricksvatten till djuren i en del av torpjordsområdena. En inhägnad av samtliga åkerstycken *tillsammans* med åtskiljande skogsområden är också otänkbar, då i så fall betydligt mera skogs- än betesmark skulle komma inom inhägnaden;

4. Avståndet från gården skulle försvåra tillsynen av de betande djuren. För den händelse att samtliga torp skulle komma att nedläggas, kunde med fördel *en del* av deras åkerjord tagas till ungdjursbeten, nämligen Dymossen (jämte närmaste del av Reträtten), Ringsjötorp och Sandbrink. Då emellertid åtminstone ett par av dessa torde komma att bibehållas, måste för deras djur särskilda betesmarker anordnas. För Dymossen skulle beten lämpligen förläggas till närmaste del av Stubbhagen och Reträtten samt eventuellt västligaste delen av själva Dymossen. För Ringsjötorp kunna ett par mindre betesfällor förläggas inom själva torpet, medan den egentliga betesarealen tages från närmaste del av Skillnaden. Sandbrink med sitt centrala läge kommer möjligen också att bibehållas men kunde ju med fördel reduceras till åkerarealen, och därvid bete för torpet ifråga erhållas inom dess nuvarande område.

Bete för huvudgården till de djur, som hittills varit hänvisade till skogen, torde bäst erhållas å följande områden, varvid kartans fig. nr angivas:

1. Nordligare delen av fig. 249, ungefär från figurens största avsmalning. Bäckängsnatur och av god beskaffenhet till bete sedan erforderliga kulturåtgärder vidtagits;

2. Till föregående areal lägges med fördel fig. 549, ängsartat, samt den intill belägna åkern, nu delvis inramad med häck;

3. Den åkerbit väster om vägen, som är omgiven av fig. 228 jämte närmaste delarna av denna fig. 228, vidare åkern fig. 263 samt sänkan genom fig. 229 och 230, varigenom samtliga här nämnda figurer och figurdelar skulle bli sammanhängande till en fälla;

4. Härnäst lämpar sig till bete för ungdjur och sinkor strandområdena vid Hållsviken, sålunda figg. 274, 590 och delar av 620, vidare 273, 272 och 619 och 592. Området väster om Hållsvikens tomtplats göres givetvis till en fälla, medan en andra fälla lämpligen omfattar de nämnda figurerna åt öster, med fördel utökade med åkern strax norr därom, fram till den väg, som går över ån och västra rågången (mot Lugnet m. m.);

5. Om torpet Sandbrink skulle bli nedlagt, bleve givetvis fig. 619 en lämplig betesfälla, om blott dricksvatten till djuren kan erhållas inom området.

Dessa nu nämnda områden böra, lämpligt iordningställda och underhållna, lämna bete åt cirka 90, möjligen 100 ungdjur och sinkor, då $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ ha beräknats för vart djur. Ännu större betesareal torde dock erfordras för gårdens behov, och då ligger det nog närmast till att taga denna areal från åkern längs vägen mot Hållsviken, antingen endast återstoden av den långsmala figuren mellan vägen och kanalen—rågången i väster, eller också även den stora åkerfiguren, vars östra och södra sidor begränsas av vägen. I senare fallet kan en stor del av betesarealen utnyttjas även för andra djurgrupper än ungdjur och sinkor, t. ex. mjölkande kor och hästar.

I den mån en blivande arrendator önskar utvidga betet för mjölkkor på åkerjordens bekostnad, torde arrendatorn själv böra få avgöra var och i vilken omfattning detta skall ske.

Hillerstalund. Bete åt ungdjur och sinkor anordnas här i första hand i den hage, som å kartan betecknats med figg. 54, 55 och 48 samt fig. 131, som är gammal åker. En grundlig avdikning erfordras å den del, som försumpas av källan. I övrigt är marken relativt godartad som bete.

Utöver dessa områden lämpa sig bäst de intill belägna åkrarna, i första hand rektangeln om cirka 1 hektar längst i söder vid vägen. Därefter

skulle lämpa sig långsmala åkern mellan stora avloppsdiket och hagen med arealen något över 1 hektar. Som ungdjursbeten för Hillerstalund torde dessa arealer bliva tillräckliga och kunna föda ett tjugutal djur.

Skulle torpen läggas ned här, borde väl där bete tagas i den mån större areal fordras än den redan angivna. Särskilt synes Brändvreten lämpa sig, då en del av gårdens åkerjord ligger intill.

Uppsala den 20 januari 1927.

Bror Wallin.

Konsulent hos Svenska Betes- och Vallföreningen.

Bil. 8.

Avskrift.

Arrendekontrakt.

Till arrendator Carl Olson från Nynäs i Bälinge socken utarrenderas från den 14 mars 1914 till den 14 mars 1919 de under Erikslunds säteri lydande torpen *Stubbhagen* och *Gränsen* i Västerljuds socken, Hölbo härad och Södermanlands län mot följande villkor och bestämmelser:

1. Årliga arrendet bliver etthundratjugu (120) kronor, som erlägges med hälften den 1 december och andra hälften 1 mars under löpande arrendear.

2. Arrendatorn vidkännes alla torpet tillhöriga onera av vad namn och beskaffenhet de vara eller bliva må.

3. Torpen mottagas efter syn och åligger det åbon att underhålla alla åbyggnader i laga skick, kommande all husrötebrist att vid åbons avträde eller frånfälle av honom eller hans stärbhus gäldas, däremot gottgöras de förbättringar å åbyggnader, som äro av mig godkända efter vid avträdet hållen syn. Allt till husens underhåll, stängsel och nybyggnader nödigt virke erhålles på egendomens skog efter utsyning.

4. Vedbrand tages på anvisat ställe av vindfällan, skatar och torr skog och skall ovillkorligen allt av bångar och ris såväl av de utsynade träden, som av dem som tagas till ved, hemköras med veden, ävensom de mindre kvistarna hopläggas i hög.

5. Arrendatorn förbjudes uttryckligen vid påföljd att nästkommande 14 mars varda detta arrende förlustig, samt böter efter lag och skadans ersättande där sådant kan ifrågakomma:

att utöva brännvinsbränning eller utminuterande av starka drycker eller annars leva oordentligt,

att göra inhägnader i skogsmark och mossar,

att detta kontrakt på annan transportera eller någon del av ägorna till annan överlåta,

att hos sig inhysa obehöriga och vanfrejdade personer eller låta skattskrivna någon som icke är i hans tjänst,

att försälja eller bortföra hö, halm eller gödsel,

att flåhacka och bränna,

att sälja, bortföra eller sinsemellan byta skogseffekter.

6. Åkern skall skötas på så sätt att för varje år en sjättedel ligger i full träda och dubbelt så mycket användes till gräsodling och skall den

åkerjord, som vid åbons avträde är i tur att trädas, disponeras ensamt av tillträdaren.

7. Inga får få utsläppas utom inägorna förrän efter den 15 juni.

8. Arrendatorn skall vid blivande avträde lämna 965 kvadratfamnar utsådd råg och 60 procent kvadratfamnar utsådd vete.

Erikslund den 7 augusti 1913.

W. von Hallwyl.

H. I. Hofving.

Med förestående kontrakt förklarar jag mig nöjd.

Karl Ohlsson.

Bevittnas: K. J. Södermark.

Undertecknad har denna dag mottagit på husrötebeloppet 230 kronor samt under hösten 1914 170 kronor, vilket härmed erkännes.

Stubbhagen den 4 november 1915.

Karl Ohlsson.

Enligt ömsesidig överenskommelse prolongeras omstående kontrakt på ytterligare fem år till den 14 mars 1924 med det tillägg att jakt och fiske är förbjudet.

Erikslund den 16 oktober 1918.

Karl Ohlsson.

W. von Hallwyl.

H. I. Hofving.

Bevittnas:

Oscar Ström.

Karl Lundin.

Bil. 9.

Avskrift.

Till ryttmästaren W. von Geijer.

Undertecknad innehavare av torpet Ringsjötorp, lydande under Erikslund, beder vänligen herr ryttmästaren om svar angående en stuga, så kallande gubbstuga, som ligger vid Ringsjötorp. Jag har en son och sonhustru som bor där, och har bott där sedan 1918 mot en hyra av ett-hundrafemtio kronor om året, som han har betalt punktligt till herr Hofving på Erikslund. Han har varit stadigvarande arbetare på Erikslundskogen ända sedan skogsförvaltningen fick hand om skogen. Men skall nu bli vräkt till den första november, på grund av att han ej vill åtaga sig utföra dagsverken vid gården, som herr Hofving ålägger honom. Nu beder jag få veta om Hofving har rättighet att hyra ut stugan, och ta vedbrand på skogen. Jag har varit vid Ringsjötorp sedan 1901, men stugorna ha alltid torparna fått använt sig av. Det få de vid torpet Dy-

mossen och Sandbrink ännu. Men är det så att Hofving har rättighet på stugan, så får jag finna mig däri, men jag får betala 36 kronor tunnlandet för torpet, så jag tycker han får bra arrende ändå. Det blir svårast för mig. Jag blir utan någon hjälp till att mjölka, för min hustru är på grund av sjukdom oförmögen att utföra något tungt arbete. Och min sonhustru har alltid varit en god hjälp för mig.

Till sist beder jag vänligen herr ryttmästaren om svar på dessa rader.

Ringsjötorp den 6 september 1925.

Knut Eriksson.

Torpare.
